

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Sebastiana Kubali

„Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce”

napisanej pod kierunkiem promotora naukowego Prof. dr hab. Krzysztofa Firleja,
na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie

Celem recenzji jest ocena, czy rzeczona rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1669).

1. Wybór tematu i założenia badawcze

Ceny są jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych a ich poziom oraz zmiany decydują o konkurencyjności produktów, przedsiębiorstw i rynków. Należą więc one do kategorii, które decydują również o poziomie dochodowości produkcji rolnej, możliwościach akumulacji, standardzie życia zarówno producentów, jak i konsumentów, a także o możliwościach i wielkościach handlu zagranicznego produktami tego sektora. W istotę cen, zgodnie z atrybutem funkcjonowania rynku konkurencyjnego, wpisana jest ich zmienność. Zmiany cen oraz ich nieprzewidywalność stanowią obecnie jeden z najistotniejszych problemów współczesnej ekonomii ze względu na rosnącą niepewność oraz trudność ich prognozowania nawet w perspektywie krótkookresowej. Spośród wielu uwarunkowań ekonomicznych oddziałujących na polskie rolnictwo, do jednych z najważniejszych zalicza się ceny skupu surowców rolnych, których zmienność jest uzależniona od wielu czynników o charakterze ekonomicznym. We współczesnych pracach poszukiwanie czynników wpływających na poziom i zmiany cen surowców rolnych jest często podejmowanym tematem. Jednakże z uwagi na coraz większe powiązania rynkowe pomiędzy poszczególnymi

gospodarkami zdecydowanie trudniej jest wskazać jednoznaczne czynniki warunkujące ich zmienność. Autor podjął się w pracy identyfikacji czynników, które wpływają na kształtowanie się cen skupu surowców rolnych w Polsce. Przedstawił czynniki związane z procesami globalizacji z prowadzoną Wspólną Polityką Rolną oraz czynniki związane z wewnętrznym funkcjonowaniem państwa. Przeprowadzona analiza w części wypełniła lukę badawczą w tym obszarze badań, ponieważ w dotychczasowych badaniach brak jest takiego podziału czynników wpływających na ceny skupu surowców rolnych na poszczególnych rynkach, jaki zastosował Doktorant. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, proponowaną tematykę pracy uznaję za interesującą i aktualną zarówno dla rozwoju nauki, jak również z punktu widzenia jej wymiaru praktycznego. Zastrzeżenia budzi natomiast sam temat pracy „Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce”. Autor w pracy nie prowadził analiz wpływu czynników na zróżnicowanie cen na różnych rynkach surowców rolnych, badał natomiast wpływ tych czynników na zmiany cen surowców.

Głównym celem badawczym dysertacji była ocena wpływu globalizacji oraz prowadzonej Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie, a raczej na zmiany, cen na poszczególnych rynkach surowców rolnych w Polsce. Dodatkowym aspektem pracy było dokonanie porównania osiągniętych wyników na tle największych producentów rolnych Unii Europejskiej, tj. Francji oraz Niemiec. Dla osiągnięcia głównego celu pracy Autor sformułował następujące cele szczegółowe:

1. Rozpoznanie stanu wiedzy na temat teoretycznych aspektów zróżnicowania cen skupu na rynkach surowców rolnych.
2. Identyfikacja oraz klasyfikacja czynników o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym wpływających na zróżnicowanie poziomu cen skupu na rynkach surowców rolnych.
3. Rozpoznanie stanu wiedzy na temat podstawowych metod badawczych czynników kształtujących ceny skupu surowców rolnych.
4. Identyfikacja cech charakterystycznych rynków surowców rolnych w Polsce oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej we współczesnej gospodarce.
5. Zbadanie związków przyczynowych warunkujących amplitudy wahań cenowych skupu surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.
6. Przeprowadzenie badania porównawczego stopnia wpływu globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na ceny skupu surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.

Cele pracy nawiązują do jej tematu, w większości, wpisują się w problematykę i tematykę ocenianej rozprawy, mają charakter rzeczowy, odpowiedni do poziomu i zakresu prowadzących rozważań, umożliwiają jednocześnie osiągnięcie celu głównego, chociaż wątpliwości budzi możliwość osiągnięcia wszystkich celów szczegółowych. Zastrzeżenie moje budzi powtórzenie celu głównego i celów szczegółowych we wstępie a następnie w podrozdziale „3.2. Procedura przebiegu badań”. Bardziej zasadne byłoby odwołanie się w dalszych rozdziałach do wstępu a nie powielanie tego, co już zostało zawarte w pracy. Sformułowanie trzeciego celu szczegółowego „Rozpoznanie stanu wiedzy na temat podstawowych metod badawczych czynników kształtujących ceny skupu surowców rolnych” jest niepoprawne stylistyczne i nie do końca jasne. Czy Autorowi chodziło o rozpoznanie metod badawczych przy pomocy których można identyfikować czynniki kształtujące ceny skupu czy też metod przy pomocy których można badać wpływ czynników na ceny skupu? Nie do końca jasne jest też sformułowanie czwartego celu szczegółowego „*Identyfikacja cech charakterystycznych rynków surowców rolnych w Polsce oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej we współczesnej gospodarce*”. Co oznacza to określenie na końcu zdania „...we współczesnej gospodarce”? Czy Autor poza Polską i Unią Europejską zamierza badać też rynki surowców rolnych we współczesnej gospodarce światowej, czy też w ten sposób zaznaczył, że chodzi mu o analizę stanu aktualnego rynków? Wydaje się również, że zasadnym byłaby zastąpienie w pierwszych dwóch celach szczegółowych określenia „różnicowanie” na „zmiany” lub „poziom i zmiany”.

W pracy poddano weryfikacji następującą hipotezę główną:

Ceny skupu surowców rolnych zależą od czynników zewnętrznych oraz wewnętrznych, niemniej wpływ globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej jest większy aniżeli czynników związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem państwa. W celu przeprowadzenia procesu weryfikacji hipotezy głównej rozprawy Autor sformułował trzy hipotezy szczegółowe:

- a) *Jednym z decydujących czynników kształtującym krajowe ceny skupu surowców rolnych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego w Polsce są ceny tych surowców na rynku niemieckim.*
- b) *Pomiędzy krajowymi rynkami rolnymi pochodzenia roślinnego a zwierzęcego występuje różnicowanie determinant kształtujących ceny skupu surowców rolnych.*
- c) *Na rynkach polskich obserwowalne są inne czynniki kształtujące ceny skupu surowców rolnych aniżeli na rynkach francuskich i niemieckich.*
- d) *Poszczególne ceny skupu surowców rolnych charakteryzują się podobnym wpływem procesów globalizacji i funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej w ich kształtowaniu.*

Hipotezy badawcze nie budzą zastrzeżeń są poprawnie sformułowane i możliwe do weryfikacji. Korespondują też z postawionymi celami i pozwalają na skonkretyzowanie rozwiązania podjętego problemu badawczego.

Realizacji celów i weryfikacji hipotez pracy podporządkowano **zakres badań** oraz dobór **metod i narzędzi badawczych**. W celu zbadania współzależności między cenami skupu surowców rolnych a czynnikami je kształtującymi oraz utworzenia modeli wyjaśniających wpływ globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na ceny surowców rolnych, dla poszczególnych rynków rolnych przyjęto do analizy szereg potencjalnych zmiennych, które podzielono na trzy grupy: (1) zmienne odnoszące się do globalizacji, (2) zmienne odnoszące się do Wspólnej Polityki Rolnej, (3) zmienne wynikające z wewnętrznego funkcjonowania kraju. Wybrano potencjalne zmienne wyjaśniające związki przyczynowe w surowcach rolnych pochodzenia roślinnego oraz zwierzęcego. W celu umożliwienia porównywalności zmiennych o charakterze finansowym, wyrażono je w USD, ponadto, ze względu na możliwość występowania przesunięć czasowych wpływu poszczególnych czynników na ceny surowców rolnych, do analizy włączone zostały zmienne objaśniające opóźnione o jeden rok.

Pierwszym etapem przeprowadzonych badań była analiza literatury, w której dokonano charakterystyki czynników wpływających na ceny surowców rolnych. Etap ten umożliwił zebranie wiedzy na temat dotychczasowych badań określających determinanty kształtowania się cen surowców rolnych oraz dokonanie podziału na wewnętrzne oraz zewnętrzne czynniki kształtujące ceny tych surowców. Następnym krokiem podjętej analizy było zbadanie korelacji pomiędzy poszczególnymi cenami skupu surowców rolnych a potencjalnymi zmiennymi wpływającymi na te ceny. W związku z pojawiającymi się wątpliwościami, czy związek badanych cech ma chociaż w przybliżeniu kształt liniowy, badaniom poddano logarytmy naturalne poszczególnych danych. Badanie korelacji liniowej Pearsona miało na celu uzyskanie odpowiedzi, które z potencjalnych zmiennych mają istotne znaczenie w powiązaniu z cenami skupu surowców rolnych, a więc ukazać siłę ich powiązania z procesami globalizacji oraz funkcjonowaniem Wspólnej Polityki Rolnej. Do wyboru zmiennych objaśniających, które mogłyby najlepiej opisywać wyniki zmiennej objaśnianej wykorzystano macierz korelacji, jak i metodę pojemności integralnej Hellwiga. Do wyjaśnienia związku pomiędzy cenami surowców rolnych a czynnikami wpływającymi na te ceny Autor wykorzystał modele regresji. Badanie wpływu różnych czynników na kształtowanie cen między poszczególnymi rynkami surowców rolnych przeprowadził zarówno dla Polski jak też dla Niemiec i Francji i dokonał porównania wyników tych badań dla Polski i dwóch analizowanych krajów. Jak zaznaczyła sam Autor do analizy wybrał mało skomplikowane metody badań argumentując to tym, iż

korzystanie z tego typu modeli podyktowane było charakterem analizowanych zmiennych (o częstotliwości rocznej) oraz możliwością osiągnięcia zbliżonych rezultatów, jak w przypadku modeli bardziej złożonych. Można się zgodzić z tym stwierdzeniem, powstaje natomiast pytanie o powód opisywania w podrozdziale 3.1 różnych metod badań wpływu czynników na ceny surowców rolnych. Dysertacja jako całość nie ma charakteru metodycznego i uważam, że w części metodycznej powinno się przedstawić tylko te metody, które zostaną w dalszej części pracy wykorzystane w analizach.

2. Struktura pracy i zawartość merytoryczna

Rozprawa doktorska mgr Sebastiana Kubali składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Łącznie z aneksem rozprawa liczy 304 strony. Bibliografia obejmuje 363 pozycji, oraz 15 źródeł internetowych. Ponad dziewięćdziesiąt pozycji literatury jest w języku angielskim. W pracy zamieszczono 48 tabel oraz 67 rysunków, których umiejętne i prawidłowe rozmieszczenie znacznie wzbogaciły wysoką wartość poznawczą pracy, jednocześnie ułatwiając jej odbiór i przekaz.

Praca rozpoczyna się od wprowadzenia zawierającego uzasadnienie wyboru tematu pracy, cele, hipotezy oraz zagadnienia przedstawiające układ pracy – 5 stron;

Rozdział 1. – Teoretyczne aspekty zróżnicowania cen na rynkach surowców rolnych – 54 strony;

Rozdział 2. – Czynniki kształtujące zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych – 52 strony;

Rozdział 3. – Metodyka badań czynników wpływających na ceny surowców rolnych – 36 stron;

Rozdział 4. – Badanie rynków surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej w dobie globalizacji – 54 strony;

Rozdział 5. – Znaczenie globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej w kształtowaniu cen na rynkach surowców rolnych w latach 2005-2019 – 54 strony;

Rozprawę kończą: zakończenie, bibliografia oraz odpowiednie spisy.

Oceniając strukturę pracy można stwierdzić, że jest ona spójna, logiczna, zgodna z regułami metodycznymi przyjętymi w naukach ekonomicznych. Zawiera przegląd i analizę dotychczasowej literatury przedmiotu ukazujące teoretyczne aspekty zróżnicowania cen surowców rolnych. Uważam jednak, że praca jest zbyt obszerna i pominięcie pewnych treści

(np. opis metod nie wykorzystanych w pracy, powtórzenie celów i hipotez) nie obniżyłoby jej wartości merytorycznej. Pewien niedosyt budzi brak dyskusji naukowej Doktoranta ze zdecydowaną większością poglądów prezentowanych autorów. Autor łączy rozważania teoretyczne z analizą praktyczną, wywody o charakterze metodycznym z zagadnieniami o wymiarze aplikacyjnym. Problematyka podjęta w rozprawie mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse. Treść rozprawy zasadniczo jest realizacją problematyki postawionej w temacie, chociaż zmiana tematu z „Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce” na „Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zmiany cen na rynkach surowców rolnych w Polsce” sprawiłoby, że zgodność treści pracy z jej tytułem byłaby większa.

W **rozdziale pierwszym** Autor przedstawił koncepcje cen jakie pojawiły się w teoriach ekonomicznych na przestrzenie kilku wieków. Począwszy od opracowań W. Petty’ego, który po raz pierwszy w historii myśli ekonomicznej określił pojęcie wartości oraz ceny, przez teorie klasyków, neoklasyków, keynesitów, aż po teorie przedstawicieli szkoły austriackiej, lozańskiej czy też nurtów heterodoksyjnych. Początkowe stwierdzenia, iż o poziomie cen decyduje tylko oddziaływanie popytu i podaży uległy przeobrażeniom, wskazując na rosnącą rolę uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, a tym samym istnienie wielu determinant wpływających na zróżnicowanie poziomu cen na poszczególnych rynkach. Następnie przedstawił ceny we współczesnej gospodarce, ukazując rynek oraz rynkowy mechanizm kształtowania tych cen. W swoich rozważaniach Autor skoncentrował się na rynku żywnościowym, na którym mamy do czynienia z ograniczonym mechanizmem rynkowym. W dalszej części rozdziału Autor dokonał charakterystyki cen skupu surowców rolnych, jako kategorii ekonomicznej ze szczególnym uwzględnieniem jej roli w łańcuchu żywnościowym. Ukazał też, jak podejmowane decyzje produkcyjne determinują zmiany cenach surowców rolnych, a także przedstawił jakie są funkcje ekonomiczne cen skupu koncentrując się na ukazaniu ich wpływu na funkcjonowanie pozostałych ogniwoch łańcucha żywności. Rozdział ten oceniam wysoko. Autor dokonał obszernego teoretycznego wprowadzenie do dalszych badań, ukazując ewolucję koncepcji cen w teoriach ekonomii oraz specyfikę kształtowania się cen we współczesnej gospodarce. Przedstawił też rolę, zmienność i funkcje cen surowców rolnych.

W **rozdziale drugim** Autor dokonał identyfikacji oraz klasyfikacji czynników o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym wpływających na zróżnicowanie poziomu cen skupu na rynkach surowców rolnych. Czynniki zewnętrzne podzielił na dwie grupy. Do pierwszej grupy

zakwalifikował czynniki związane z procesem globalizacji ekonomicznej natomiast do drugiej grupy czynniki związane z procesem integracji europejskiej a głównie z prowadzoną w UE Wspólną Polityką Rolną. W związku z przyjętym podziałem w pierwszej części rozdziału Doktorant dokonał charakterystyki procesów globalizacji ekonomicznej i ich roli w rozwoju sektora rolnego. Wskazał na rosnące powiązania oraz współzależności między poszczególnymi rynkami, które sprawiają, iż w znacznie większym stopniu obserwowalne jest oddziaływanie zjawisk, które występowały w danych krajach lub regionach na inne. Proces globalizacji zwiększa powiązania występujące w zakresie wymiany międzynarodowej surowcami rolnymi pomiędzy poszczególnymi krajami lub regionami. Doprowadza to do sytuacji, iż o poziomie cen surowców rolnych w danym państwie będzie w pewnym stopniu decydował poziom cen tych surowców rolnych w innych krajach (regionach). Autor opisując procesy globalizacji ekonomicznej przedstawił też rolę korporacji transnarodowych w tym procesie. Pomiął jednak w pracy ważne, moim zdaniem, zmiany jakie dokonały się w zawieranych przez korporacje transakcjach międzynarodowych. Obecnie dużą część takich transakcji stanowią transakcje wewnątrz korporacyjne, które dokonywane są poza rynkiem przy wykorzystaniu cen transferowych oraz rajów podatkowych. Nawet jeżeli nie odgrywają one istotnej roli w sektorze rolno-spożywczym to w pracy dotyczącej m.in. wpływu globalizacji na ceny ten aspekt należałoby uwzględnić. Opisując czynniki wpływające na ceny skupu produktów rolnych związane z procesami integracji ekonomicznej Autor dokonał charakterystyki Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Przedstawił cele i instrumenty tej polityki koncentrując się na jednym z najistotniejszych instrumentów interwencyjnych umożliwiających realizację zakładanych celów Wspólnej Polityki Rolnej, jakim jest ustalanie poziomu cen rolnych. Dokonał również charakterystyki instrumentów WPR mających wpływ na ceny skupu, takich jak: interwencyjny skup produktów rolnych, limitowanie produkcji rolnej, dopłaty finansowe do konsumpcji i przetwórstwa produktów rolnych oraz wsparcie działalności organizacji i zrzeszeń producentów, refundacje eksportowe, kontyngenty ilościowe, dopłaty bezpośrednie. W dalszej części rozdziału Autor przedstawił instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej jakie były stosowane na wybranych rynkach surowców rolnych. W ostatniej części tego rozdziału Autor dokonał identyfikacji i podziału czynników kształtujących poziom i zmiany cen surowców rolnych w Polsce ukazując różne kanały oddziaływania tych czynników. Zidentyfikowane czynniki podzielił wg różnych kryteriów, ostatecznie jednak przedstawił podział, który został przez niego przyjęty do dalszych analiz, wyróżniając czynniki zewnętrzne związane z globalizacją i integracją oraz czynniki wewnętrzne. Ten rozdział również oceniam pozytywnie chociaż, jak wskazuje też Autor, pojawił się ważny problem właściwej identyfikacji a następnie

klasyfikacji czynników do poszczególnych grup. Autor zdaje sobie z tego sprawę pisząc o braku istnienia wyraźnej granicy, która mogłaby jednoznacznie przyporządkować kolejne czynniki do konkretnej grupy. Stąd też dyskusyjny jest przedstawiony przez Autora podział czynników determinujących zróżnicowanie poziomu cen skupu na rynkach surowców rolnych na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne ale przede wszystkim podział na czynniki związane z procesami globalizacji ekonomicznej i integracji.

W kolejnym **trzecim rozdziale** Autor przedstawił metodykę badań czynników wpływających na ceny surowców rolnych. Jest to rozdział metodyczny, w którym Autor przedstawił różne modele ekonometryczne, modele wektorowej autoregresji i modele danych panelowych. Przedstawił też sposoby doboru zmiennych w poszczególnych modelach oraz sposoby statystycznej weryfikacji modeli. Tę część rozdziału trzeciego oceniam pozytywnie natomiast pewne zastrzeżenie budzi kolejna część rozdziału drugiego, w którym Autor przedstawił już szczegółowo różne modele i możliwości ich zastosowań. Uważam, że ze względu na dużą objętość pracy można było pominąć omawianie modeli, które nie zostały wykorzystane w dalszych analizach. W kolejnym podrozdziale Doktorant przedstawił źródła możliwych do uzyskania danych zarówno w Polsce jak też zagranicą. Opisywanie różnych źródeł informacji też nie było konieczne. Autor powinien się skoncentrować na źródłach danych wykorzystanych w opracowaniu. Kluczowym w trzecim rozdziale jest podrozdział 3.2. Na początku tego podrozdziału Autor powtórzył, już zaprezentowane we wstępie, problem badawczy, cele i hipotezy badawcze oraz zakres przedmiotowy i podmiotowy prowadzonych badań. O ile zakres badań przedstawiony w tym podrozdziale jest rozwinięciem tego, co zostało zaprezentowane we wstępie i ma swoje uzasadnienie o tyle raczej nie wskazane jest powtarzanie w tym podrozdziale celów i hipotez badawczych. Istotnym elementem prowadzonych badań jest dobór zmiennych i ich charakterystyka. Ta część analizy budzi pewne wątpliwości. Autor stwierdza, że „uwzględnił zmienne, które zostały wyselekcjonowane na podstawie fachowej literatury oraz które cechowały się dostępnością danych statystycznych dla całego okresu badawczego”. Taka selekcja została wprawdzie przeprowadzona w rozdziale drugim, natomiast w niewielkim stopniu Autor przedstawił teoretyczne podstawy identyfikacji oraz klasyfikacja czynników wpływających na ceny surowców rolnych. Ukazał raczej sposoby doboru tych czynników przez innych autorów lub instytucje np. IERiGŻ, bez ukazania głębszych podstaw merytorycznych. Szczególnie taka a nie inna klasyfikacja wyodrębnionych czynników do trzech obszarów powinna być w większym stopniu umotywowana. Autor powinien poprawić również numerację podrozdziałów w tym rozdziale. W ostatniej części trzeciego rozdziału Autor przedstawił zarówno schemat prowadzonych badań jak też etapy budowy

modelu ekonometrycznego. Uzasadnił też wybór do analizy stosunkowo mało złożonych modeli regresji. Pomimo pewnych zastrzeżeń pozytywnie oceniam również trzeci rozdział. Pozytywną jego stroną jest przede wszystkim ukazanie przez Doktoranta systemowego podejścia do realizacji badań i budowy modelu ekonometrycznego.

W **rozdziale czwartym** Doktorant dokonał analizy rynków surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej. W swoich badaniach skoncentrował się na analizie porównawczej rynków surowców rolnych w Polsce na tle największych producentów rolnych w Unii Europejskiej czyli Francji i Niemiec. Dokonał prezentacji zmian zachodzących w funkcjonowaniu rynków surowców rolnych zarówno roślinnych jak i zwierzęcych w latach 2005-2019 oraz tendencji w kształtowaniu się cen skupu tych surowców rolnych. W ramach prowadzonych badań porównawczych Autor przedstawił zróżnicowania produktywności ziemi, zróżnicowania dynamiki produkcji surowców rolnych, tendencje w kształtowaniu się cen skupu surowców rolnych, kierunki handlu i przewagi komparatywne w handlu tymi produktami w analizowanych krajach. Duża część tego rozdziału ma charakter raportów rynkowych, jedynie ostatni podrozdział jest w większym stopniu analityczny. Zastrzeżenie budzi jednak tytuł tego rozdziału, który jest prawie identyczny z tytułem ostatniego podrozdziału. W tytule rozdziału pominięte tym samym zostały pozostałe dość obszerne podrozdziały. Wątpliwości moje budzi również stosowane przez Doktoranta określenie „Produktywność ziemi surowców rolnych” oraz „powierzchna zbiorów surowców rolnych”. Lepszym określeniem byłaby „powierzchnia upraw”. Cały czwarty rozdział, pomijając tytuły rozdziału i jednego podrozdziału, oceniam pozytywnie. Dzięki przeprowadzonym badaniom Autorowi udało się uchwycić cechy charakterystyczne poszczególnych rynków surowców rolnych w dobie globalizacji oraz w czasie funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej. Analizy uwidocznily występujące dysproporcje na rynkach surowców rolnych w analizowanych krajach, co w dużym stopniu determinowane jest procesami globalizacji, integracji oraz polityką rolną prowadzoną przez poszczególne kraje. Dlatego też zasadne staje się dokonanie oceny wpływu globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na ceny skupu surowców rolnych na poszczególnych rynkach w Polsce z jednoczesnym porównaniem osiągniętych rezultatów z największymi producentami rolnymi Unii Europejskiej, tj. Francją oraz Niemcami.

W **rozdziale piątym** Doktorant zaprezentował wyniki badań empirycznych poświęconych analizie wpływu globalizacji, Wspólnej Polityki Rolnej i czynników wewnętrznych na kształtowanie się cen na rynkach surowców rolnych w latach 2005-2019. Celem tego rozdziału było ukazanie czynników, które kształtują poziom cen surowców rolnych w Polsce na tle największych producentów rolnych w Unii Europejskiej czyli Niemiec oraz Francji, z

uwzględnieniem wpływu procesów globalizacji oraz funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej. W pierwszym etapie Autor skupił się na badaniu korelacji między cenami skupu poszczególnych surowców rolnych, a czynnikami je kształtującymi. Drugi etap pracy polegał na budowie modeli ekonometrycznych, przy pomocy których Autor wykazywał, które zmienne mają decydujący wpływ na poziom kształtowania się cen skupu surowców rolnych. W ostatnim etapie Autor przeprowadził badanie porównawcze czynników kształtujących ceny w przekroju rozpatrywanych rynków, jednocześnie prezentując wyniki osiągnięte dla Polski na tle Francji oraz Niemiec. Realizowane w ostatnim rozdziale etapy badań oceniam pozytywnie. Aby uzyskać odpowiedź na pytanie, które z potencjalnych zmiennych posiadają istotne znaczenie w powiązaniu z cenami skupu surowców rolnych na analizowanych rynkach Autor dokonał analizy korelacji liniowej Pearsona. Przeprowadzone badania ukazały siłę powiązania cen poszczególnych surowców rolnych z procesami globalizacji i prowadzonej Wspólnej Polityki Rolnej oraz z czynnikami wewnętrznymi analizowanych krajów. Następnie w oparciu o metodę pojemności integralnej Hellwiga, dokonał wyboru zmiennych objaśniających spośród tych, które charakteryzowały się istotnością statystyczną występującej współzależności z cenami skupu poszczególnych surowców. Zastrzeżenie moje budzi barak uzasadnienia wyboru tej metody badawczej. Czy nie doszło do sytuacji, że do dalszych analiz zostały przyjęte zmienne objaśniające silnie skorelowane między sobą? Czy Autor rozważał wykorzystanie innych metod np. „regresji krokowej do tyłu lub do przodu”? W następnym kroku Autor, wykorzystując analizę regresji, wyjaśnił wpływ poszczególnych czynników na ceny skupu surowców rolnych. Dokonał też testowania modeli stosując testy na normalność rozkładu reszt, na autokorelację na heteroskedastyczność, na współliniowość zmiennych oraz test na poprawność funkcyjną modelu. Przeprowadzone przez Doktoranta analizy pozwoliły na osiągnięcie postawionych celów i weryfikację hipotez badawczych. Wyniki estymacji wskazały, że czynniki związane z globalizacją oraz Wspólną Polityką Rolną są istotnie powiązane z rozpatrywanymi cenami skupu surowców rolnych, natomiast niski stopień korelacji poszczególnych cen skupu surowców rolnych występuje z czynnikami związanymi z wewnętrznym funkcjonowaniem państw. Decydującym czynnikiem wpływającym na ceny skupu części surowców roślinnych i zwierzęcych w Polsce mają ceny skupu tych surowców rolnych w Niemczech. Występujące silne powiązania polskiego rynku z rynkiem niemieckim oraz francuskim sprawiają, iż jednocześnie istotne jest zrozumienie mechanizmów kształtowania się cen skupu surowców rolnych na rynkach największych producentów rolnych w Unii Europejskiej, a także stałe obserwowanie tych czynników, które mają istotny wpływ na ich poziom. Przyczynić się to może do lepszego zrozumienia kształtowania się cen skupu

surowców rolnych, co może pomóc w podejmowaniu odpowiednich decyzji m.in. rolnikom, czy też globalnym inwestorom. Wskazuje też, że poza realizacją celu badawczego Doktorant osiągnął również cel aplikacyjny. Przeprowadzone w tym rozdziale badania wpływu różnych czynników na ceny skupu oceniam wysoko. Szczególnie godnym podkreślenia jest przedstawienie przez Doktoranta mapy powiązań czynników kształtujących ceny skupu surowców rolnych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego w Polsce.

Pozytywnie oceniam również ostatni fragment rozprawy doktorskiej, który stanowi zakończenie. Autor odniósł się w nim do wszystkich kwestii zapowiedzianych we wstępie, w tym hipotez i celów. Wszystkie części, w przeważającym zakresie, stanowią zgodną, wzajemnie się uzupełniającą i logiczną całość, merytorycznie poprawną, podporządkowaną realizacji celu głównego. Można również zaznaczyć, że objętość pracy mieści się w zwyczajowo przyjętych ramach, ale mogłaby być nieco krótsza. Wykorzystana w pracy literatura jest odpowiednia do poruszanej tematyki.

3 . Uwagi szczegółowe

Autor rozprawy nie ustrzegła się błędów językowych i stylistycznych. Ważniejsze uchybienia zostały przedstawione poniżej, pozostałe zidentyfikowane drobne błędy zostały przesłane Doktorantowi w celu ich wyeliminowania przed publikacją doktoratu.

str. 17 – akapit 1 „W tej sytuacji, przesunięcie krzywej popytu z pozycji D1 do D2 skutkuje wzrostem ceny tego dobra (rys. 1)...” – coś jest nie tak, na rysunku przesunięcie krzywej popytu z pozycji D1 do D2 skutkuje spadkiem ceny tego dobra,

str. 65 i inne poprawić nazwisko z J. Misala na J. Misala,

str. 80 – akapit 1 zmienić z „...z kolei kraje rozwijające się (m.in. kraje Unii Europejskiej) nie są tym zainteresowane.” na „...z kolei kraje rozwinięte (m.in. kraje Unii Europejskiej) nie są tym zainteresowane,”

str. 94 – akapit 3 „Do organizacji tych należy zaliczyć unię celną...” – unia celna nie jest organizacją a formą instytucjonalno-organizacyjną integracji,

str. 102 – akapit 1 zmienić z „W wyniku znacznych wahań kursu euro subsydia eksportowe zmniejszają korzyści z tytułu wspierania eksportu.” - to nie subsydia zmniejszają korzyści a zmniejszenie subsydiów,

str. 113 – akapit ostatni „dzięki dużej koncentracji obrotów na giełdzie wpływają na kształtowanie się cen światowych” - nie jest jasne, co wpływa na ceny,

str. 114 – akapit 4 „W celu zweryfikowania hipotezy, że x jest przyczyną x konieczne jest oszacowanie następującego równania:” – chyba zmiennej y?

str. 144 – ostatni akapit - odwołanie do niewłaściwego rysunku, chodzi o rys. 30 a nie 28,
str. 163 – akapit 3 „...odnotowano spadek zebranych plonów...” – chyba zbiorów nie plonów

str. 191/192 – ostatni/pierwszy akapit „, Porównując ceny skupu analizowanych państw członkowskich z cenami skupu jaj kurzych w Chinach oraz USA, uwidacznia się występujący w większości lat niższy ich poziom w krajach trzeciego świata.” – nie jest zrozumiała ta konkluzja, poza tym poprawy wymaga styl,

str. 193 – akapit 3 „, jaki jest poziom zróżnicowania produktywności ziemi surowców rolnych pochodzenia roślinnego? – „ziemi surowców rolniczych” – niepoprawne stwierdzenie,

Od strony 295 rozpoczyna się aneks. Sugeruję tak nazwać tą część a poszczególne tabele jako załączniki.

4. Strona formalna rozprawy

Recenzowana praca spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom naukowym. Dotyczy to przede wszystkim rzetelnego udokumentowania wykorzystywanych źródeł bibliograficznych, poprawnego wykorzystania terminologii, umieszczenia odpowiednich wykazów i spisów (treści, literatury, tabel i rysunków). Przywoływanie źródeł literaturowych w pracy jest czynione w sposób poprawny, podawane w spisach numery stron są aktualne, a zamieszczane rysunki i tabele klarowne. Całość pracy charakteryzuje poprawność formułowania myśli oraz logiczne interpretowanie wyników badań własnych. Zgłoszone uwagi odnośnie recenzowanej pracy mają w części swojej charakter dyskusyjny i nie rzutują istotnie na pozytywną jej ocenę. W pracy znajduje się pewna liczba błędów językowych, które powinny zostać poprawione przed publikacją rozprawy, nie burzą one jednak czytelności przedstawionych treści.

4. Konkluzja wraz z oceną końcową

Reasumując stwierdzam że, recenzowana rozprawa jest oryginalnym, interesującym i wartościowym rozwiązaniem zaprezentowanego w niej zagadnienia naukowego. W recenzowanej rozprawie Autor wykazał się umiejętnością samodzielnego stawiania i rozwiązywania problemów naukowych, dojrzałością w zakresie prowadzonych badań empirycznych, kompetencją w interpretacji uzyskanych wyników, a także profesjonalizmem dotyczącym wnioskowania. Biorąc pod uwagę dobór tematyki i założenia badawcze, strukturę pracy, zastosowane metody badawcze, jej wartość naukową i stronę formalną stwierdzam, że rozprawa mgr Sebastiana Kubali „Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na

zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce” spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669). Wnioskuje do Rady Dyscypliny Instytutu Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie o przyjęcie pracy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Jakub Kraciuk